

ринках, формує принципи і способи спілкування та співіснування людей. Так, експерти Фінансового сектору Всесвітнього банку впевнені, що глобалізація створює нові можливості для тих країн, які спроможні скористатися її перевагами, шляхом надання їм та їхнім громадянам кращого співвідношення ризиків і прибутків на активи й пасиви, а також більш якісних фінансових послуг при низьких витратах [10, с. 1]. Проте у фінансовій глобалізації є і негативні сторони. В. Феценко зазначає, що головним наслідком глобалізації є поступове руйнування суверенітету національних економік під тиском світового капіталу та діяльності міжнародних фінансових інститутів [9, с. 7].

Переваги й недоліки процесів фінансової глобалізації для розвитку українських інвестиційних інститутів узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Зовнішні та внутрішні переваги й недоліки сучасних процесів фінансової глобалізації для розвитку інвестиційних інститутів в Україні

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Консолідація та централізація великих обсягів фінансових та інвестиційних ресурсів для злиття і поглинання. 2. Відновлення внутрішнього інвестиційного попиту (реалізація масштабних інвестиційних проектів). 3. Зростання попиту на зовнішніх інвестиційних ринках. 4. Вільна конкуренція у глобальному масштабі прискорює технологічні новації в фінансовому секторі. 5. Підвищення індивідуальної свободи членів суспільства. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Залежність від кон'юнктури фінансових та інвестиційних ринків. 2. Посилення економічної, фінансової, політичної, екологічної експансії з боку країн-лідерів. Загострення небезпеки підриву суверенітету України з причин боргової та іншої фінансової залежності. 3. Зростання фінансової залежності вітчизняних інвестиційних інститутів від потужних світових фінансових інститутів (МВФ, МБРР та ін.). 4. Невпинний, а іноді хаотичний та не прогнозований розвиток світових фінансових ринків супроводжується систематичними фінансовими кризами, які негативно впливають на діяльність інвестиційних інститутів та економіку загалом.

Загалом світова фінансова глобалізація стала поштовхом до активізації процесів укладання угод зі злиття та поглинання компаній (*mergers/acquisitions*; далі – М&А) на практиці українського бізнесу. За кордоном поняття "злиття" і "поглинання" не мають такого чіткого розмежування, як в українському законодавстві. Англійською мовою ці поняття мають неоднозначне трактування. Так, *merger* – поглинання (шляхом придбання цінних паперів або основного капіталу), злиття (компаній); *acquisition* – придбання (наприклад, акцій), поглинання (компаній) [2, с. 48].

За даними компанії "PricewaterhouseCoopers" [5], яка від 1997 р. проводить аналіз ринку М&А у країнах Центральної та Східної Європи, сукупний обсяг ринку М&А в 2006 р. досяг рекордного показника – 163 млрд. дол. США, що становить збільшення на 79% порівняно з 2005 р. У 2006 р. частка країн Центральної та Східної Європи на загальному ринку М&А Європи зросла з 9% до 12%. Найбільш яскравими інвесторами у регіоні були представники Великої Британії, США, Німеччини та Австрії.

Ринок М&А України в 2006 р. оцінювався в 3,4 млрд. дол. США (3,2% ВВП), а 2007 р. – в 11 млрд. дол. США (приріст обсягу угод становив 63% порівняно з 2006 р.). Загальна кількість угод в 2006 р. становила 171, що на 101% більше 2005 р. У 2006–2007 рр. основна кількість угод М&А в Україні припадала на фінансовий сектор, промислове виробництво, харчову промисловість і торгівлю. В першій половині 2006 р. у банківській сфері було укладено 7 угод М&А на загальну суму 2,4 млрд. дол. США. Найбільша угода М&А на ринку банківських послуг – купівля 85,42% акцій "Укрсоцбанку" італійським банком "Banca Intesa" за 1240 млн. дол. Загальна частка банківських злиттів у 2006 р. в річній сумі М&А становила 66,9%. У 2007 р. за участю українських банків було зареєстровано 51 угоду на загальну суму 4,4 млрд. дол. США.

Яскравим прикладом М&А є тенденції посилення конкуренції та експансії банків з іноземним капіталом на ринку банківських послуг України. Найбільш істотні М&А банківських інститутів в Україні відбулися в 2005–2007 рр. (табл. 2).

**Найбільш масштабні злиття і поглинання
українських банківських інститутів протягом 2005–2007 рр.**

Банк-продавець	Банк-покупець	Країна-покупець	Відсоток акцій	Сума угоди (млн. дол. США)
2005 р.				
“Аваль”	<i>Raiffaisen International</i>	Австрія	93,5	1028
“АЖІО”	<i>SEB Group</i>	Швеція	94	27,5
“Форум”	<i>The Bank of New York</i>	США	10	20
ВАБанк	<i>TBIH Financial Services Group</i>	Нідерланди	9,55	8,75
УкрСиббанк	<i>BNP Paribas Group</i>	Франція	51	348
2006 р.				
Укрсоцбанк	<i>Banca Intesa</i>	Італія	85,42	1240
Райффайзенбанк Україна	<i>OTP Bank Plc.</i>	Угорщина	100	650 млн. євро
Індекс-банк	<i>Credit Agricole</i>	Франція	98	255
Престиж	<i>Erste Bank</i>	Австрія	100	104
НРБ-Україна	<i>Сбербанк</i>	Росія	100	100
Мрія	<i>Зовнішторгбанк</i>	Росія	98	70
Універсальний	<i>EFG Eurobank</i>	Греція	99,34	49,5
Агробанк	<i>PPF Group</i>	Чехія	100	30
2007 р.				
Морський транспортний банк	<i>Marfin Popular Bank Public Co Ltd.</i>	Кіпр	99,2	137,4
ТАС-Комерцбанк і ТАС-Інвестбанк	<i>Swedbank</i>	Швеція	100	735
УРП	<i>Bank of Georgia</i>	Грузія	100	81,7
АвтоЗАЗБанк	<i>Bank of Cyprus Public Company Ltd.</i>	Кіпр	95	52 млн. євро

Слід наголосити, що однією з особливостей ринку M&A в Україні є те, що значна його частка характеризується застосуванням рейдерських схем, мета яких – загарбницьке поглинання компаній та перерозподіл власності і корпоративних прав. За неофіційними статистичними даними у 2006 р. близько 2/3 усіх угод M&A в Україні мали корупційний характер рейдерських захоплень.

Найбільш масштабні угоди зі злиття й поглинання серед банківських інститутів зафіксовані у Франції (“Credit Agricole” й “Credit Lyonnaise”), Японії (“Chemical Bank” й “Chase Manhattan”, “Bank of Tokyo” й “Mitsubishi Bank”), США (“Morgan Chase & Co.” й “Bear Stearns”) та багато інших. Вартість угод від M&A таких інвестиційних банків, як “Dean Witter” й “Morgan Stanley”, становила 10,4 млрд. дол. США, “Banker Trust” й “Alex Brown” – 1,6 млрд. дол. [3, с. 20]. У 2006 р. потужний американський банк “Wachovia” уклав угоду M&A з іншим американським ощадно-іпотечним банком “Golden West Financial” на 25,5 млрд. дол. Фінансовий ефект від цієї угоди не змусив довго на себе чекати: чистий прибуток “Wachovia” вже в I кварталі 2007 р. зріс на 33% порівняно з минулим роком і становив 2,3 млрд. дол. США.

Фінансовий сектор – це найбільш активний учасник ринку M&A. За 2005–2007 рр. було укладено 5464 угод на суму 1399,4 млрд. дол. США (частка сектору в загальному обсязі становила 15,23%). Зростання світової економіки і ділової активності суб’єктів підприємництва забезпечили рекордний приплив інвестиційних капіталів у банківські інститути та інвестиційні фонди. За даними дослідницької компанії “Dealogic” [11] за 2005–2007 рр. інститути фінансового сектору здійснили інвестування в реальний сектор на загальну суму 1,4 трлн. дол. США.

За даними “Dealogic” [11] лідерами за обсягами відповідних угод у 2007 р. були такі інвестиційні банки: “Morgan Stanley” (627,1 млрд. дол. США), “Goldman Sachs” (602,8 млрд. дол. США), “Citigroup” (560,9 млрд. дол. США), “UBS” (525,7 млрд. дол. США), “Merrill Lynch” (515 млрд. дол. США),

"J.P. Morgan Chase" (362,6 млрд. дол. США). Дохід, отриманий четвіркою найбільших у світі інвестиційних банків – "Goldman Sachs", "Morgan Stanley", "J.P. Morgan Chase" та "Citigroup" від здійснення угод M&A, у 2006 р. оцінюється не менше 1 млрд. дол. США (рис. 1).

Від середини XX ст. компанії почали створювати фінансові конгломерати, союзи, групи й об'єднання, зокрема об'єднання банківських і страхових інститутів ("фінансових супермаркетів"). На думку А. Дрогобицького, "... фінансовий інститут, який здатен акумулювати "під одним дахом" пропозиції банківських, страхових та інвестиційних продуктів, буде у виграші" [1, с. 32].

За даними *Ernst&Yong* [12] найбільша кількість угод M&A в першій половині 2008 р. припадала саме на страховий (24 угоди) і банківський (16 угод) сектори.

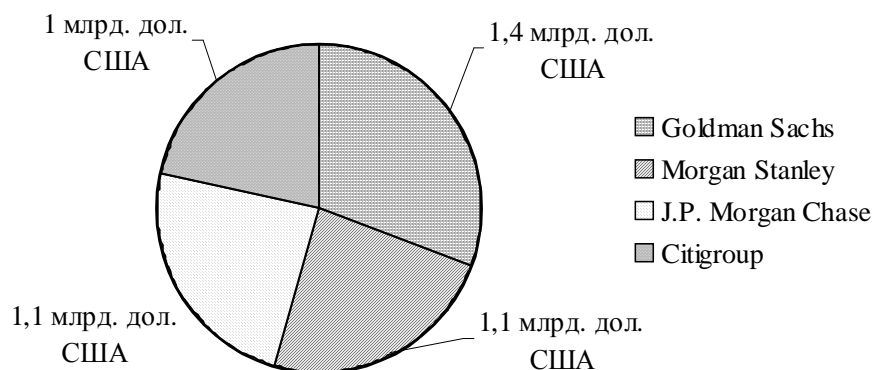

Рис. 1. Дохід найбільших інвестиційних банків від M&A у 2006 р. [11]

Однак ситуація різко змінилася в третьому кварталі 2008 р. внаслідок початку світової фінансової кризи. Так, загальний обсяг трансакцій за участю банківських і страхових інститутів зменшився з 2,9 млрд. дол. США у III кварталі 2007 р. до 45 млн. дол. аналогічного періоду 2008 р. Експерти інвестиційного банку "UBS", а також консалтингових компаній "KPMG" та "BCG" наголошують, що обсяги скорочення американського та європейського ринків M&A у 2008 р. становили приблизно 30–40% відповідно до 2007 р. [8].

Економічним стимулом взаємодії банківських і страхових інститутів є їхні економічні відносини, пов'язані із залученням та використанням грошових доходів і вільних коштів юридичних та фізичних осіб. Важливою передумовою консолідації банківського і страхового капіталів є спільна інвестиційна, попереджувальна функції та функція розрахунково-касового обслуговування клієнтів у готівковій і безготівковій формах, а також функція капіталізації, яка забезпечується накопичувальним страхуванням життя й доповнюється ризиковою функцією.

Такі форми взаємовідносин банків і страхових компаній отримали найбільший розвиток у США і Великобританії. В середині 70–80 рр. XX ст. була сформована світова система банківського страхування корпорації "Lloyd's".

З 1956 до 1965 рр. американські страхові компанії життя були власниками 1/8 всіх грошових фондів банківських та небанківських інвестиційних інститутів. У 1998 р. американський банк "Citibank" придбав страхову компанію "Travelers" за 73 млрд. дол. США, а в листопаді 1999 р. британський банк "National Westminster Bank" купив за 17,2 млрд. дол. США британського страховика "Legal&General", який спеціалізувався на страхуванні життя. Це об'єднання привело до створення фінансової групи зі сукупними активами в 150 млрд. дол. США [4, с. 72].

"Фінансові супермаркети" акумулюють величезні обсяги фінансових та інвестиційних ресурсів. Інвестування здійснюють здебільшого за допомогою взаємних фондів і недержавних пенсійних фондів. Єдиним у процесі функціонування для банків і страхових компаній є наявність значної кількості клієнтів з обох сторін. Оскільки банківсько-страхові об'єднання надають клієнтам якнайрізноманітніший спектр фінансових послуг, таке взаємодоповнення банківських і страхових послуг сприяє процесам обміну клієнтами, підвищенню конкурентоспроможності обох інвестиційних інститутів, економії ресурсів.

На сучасному етапі в світовій практиці банківсько-страхового бізнесу (*BankInsurance*) можна виокремити багато моделей співробітництва і конвергенції (рис. 2), але всі вони спрямовані на досягнення синергетичного ефекту від об'єднання банківських і страхових продуктів, загального отримання прибутків через їхню реалізацію тощо.

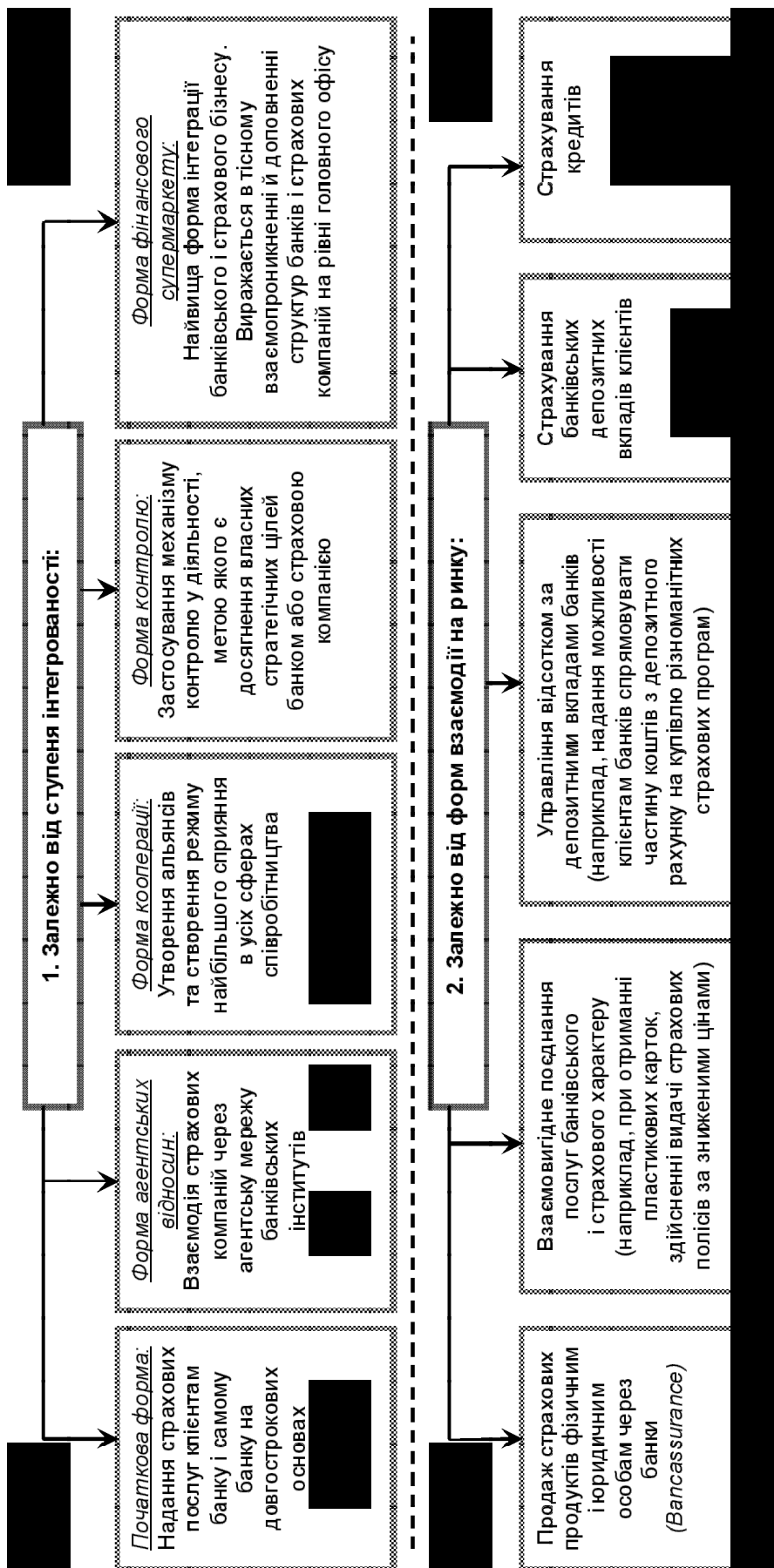

Рис. 2. Форми співробітництва і конвергенції банківських та страхових інститутів

У 2007 р. на вітчизняному ринку страхових послуг було укладено близько 10 угод М&А на загальну суму 300 млн. дол. США. Найбільш масштабною з них стала купівля казахстанським банком 25% пакета акцій української страхової компанії "Оранта" за 99,16 млн. дол. США (загальна капіталізація "Оранти" на момент здійснення угоди становила 400 млн. дол. США), яка належать до трійки лідерів українського ринку страхових послуг. Іншою масштабною угодою в 2007 р. була купівля французькою фінансовою групою "АХА" двох вітчизняних страхових компаній – "Український страховий альянс" (УСА) та "ВЕСКО". В березні 2007 р. вона уклала угоду про довгострокове партнерство з потужним італійським банком "Banca Monte dei Paschi di Siena" (BMPS), який належить до "MPS Group", згідно з якою "АХА" має право на управління активами страхової компанії "MPS Vita" і пенсійного фонду "MPS Danni".

Ще одним поштовхом для об'єднання банків і страхових організацій стало розширення обсягів банківського кредитування. Страхові компанії почали виконувати функцію покриття можливих збитків банків, пов'язаних із реалізацією кредитних ризиків. Внаслідок такої ситуації страхові компанії потрапили в сильну залежність від банківського страхування. Як тільки обсяги банківського кредитування починають знижуватися – спостерігається падіння обсягів страхових платежів. Це дуже негативна тенденція, тому страховим інститутам потрібно паралельно розвивати впровадження нових страхових послуг, не пов'язаних із кредитуванням.

Серед пріоритетних напрямків розвитку страхових продуктів, які пропонуються вітчизняним страховим компаніям для реалізації через банківські інститути, можна назвати такі:

- страхування VIP-клієнтів банків на випадок нещасного випадку чи втрати працездатності;
- страхування фінансових ризиків власників нерухомого майна;
- страхування відповідальності власників вогнепальної зброї;

– медичне страхування витрат клієнтів банків від нещасних випадків під час подорожей як на території України, так і за її межами.

Водночас страхові компанії також спроможні надавати банківським інститутам низку страхових послуг, а саме:

- страхування лізингових, факторингових, форфейтингових та інших операцій банків;
- страхування беззаставних кредитів банків;
- страхування товарних кредитів;
- страхування будь-якого рухомого майна банків при транспортуванні;
- страхування професій робітників банків, пов'язаних із підвищеним ризиком у діяльності (касир, охоронець, інкасатор і т. ін.);
- страхування фінансових ризиків вкладників банків, пов'язаних із можливістю неповернення банківського вкладу;
- страхування фінансових ризиків банків, пов'язаних із невиконанням зобов'язань чи контрактів;
- страхування фінансових ризиків банків, пов'язаних зі шахрайством із пластиковими картками.

Прояви фінансової глобалізації спостерігаються не тільки в обсягах і кількості М&А в фінансово-інвестиційному секторі та можливостях інвестування в зарубіжні активи, а й у трансграничній позиції послуг, які надаються інвестиційними інститутами. Яскравим прикладом цього є інститути колективного інвестування у Європейському Союзі (ЄС). Так, згідно з UCITS [13] (*Undertakings for Collective Investment in Transferable Securities*) інвестиційні фонди країн-членів ЄС, зареєстровані в одній країні, отримали право продавати свої акції в інших країнах ЄС, починаючи з 1985 р. Такі привілеї позитивно вплинули на діяльність європейських інвестиційних фондів. У 2005 р. вартість чистих активів інвестиційних фондів, створених відповідно до законодавства UCITS, перевищувала 5 трлн. євро, що становило більше 78% вартості чистих активів усіх європейських інвестиційних фондів [6, с. 27].

Отже, проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що однією з головних ознак вияву фінансової глобалізації є стрімке зростання кількості угод зі злиття та поглинання банківських і страхових інститутів, які ґрунтуються на спільності їхніх функцій та інтересів, обумовлених вигідністю для обох інвестиційних інститутів, й визначаються кон'юнктурою фінансових ринків. Таке співробітництво позитивно впливає на асортимент та якість банківсько-страхових послуг, оскільки забезпечує не тільки економію витрат і часу, а й захист їхніх майнових та інших інтересів від різного роду ризиків.

Література

1. Дрогобицкий А. Интеграция финансовых услуг / А.И. Дрогобицкий. – М. : Экзамен, 2006. – 157 с.
2. Кириченко О. Деякі аспекти злиття та поглинання компаній у світлі побудови нової інтеграційної системи економіки / О. А. Кириченко, Е. В. Ваганова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2(92). – С. 45–56.
3. Киселев А. Практика и особенности банковских слияний в различных странах / А. Киселев // Финансовый бизнес. – 2002. – № 1. – С. 20–27.
4. Кожевникова И. Взаимоотношения страховых организаций и банков / И. Н. Кожевникова. – М. : Анкил, 2005. – 112 с.
5. Краснянський Б. Злиття і поглинання у Центральній та Східній Європі у 2006 р. : прес-конф. 20 квітня 2007 р. [Електронний ресурс] / Б. Краснянський, М. Деже. – Режим доступу : <http://www.pwc.com>.
6. Кублікова Т. Інституційні інвестори: основні чинники розвитку / Т. Кублікова // Схід. – 2008. – № 6(90). – С. 26–29.
7. Стукало, Н. Оцінювання стану розвитку фінансової глобалізації: особливості для України [Електронний ресурс] / Н. Стукало. – 2006. – С. 81–100. – Режим доступу : http://www.kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2006_1_Stukalo_ukr.pdf.
8. Фесак В. Злиття та поглинання: перспективи українських стратегічних інвесторів в умовах кризи [Електронний ресурс] / В. Фесак. – Режим доступу : <http://www.saleprice.com.ua>
9. Фещенко, В. Національний фінансовий сектор в умовах глобалізації інвестиційних процесів / В. Фещенко // Фінансовий ринок України. – 2008. – № 7–8. – С. 7–8.
10. Хансон Дж. А. Глобализация и национальные финансовые системы / Дж. А. Хансон ; под ред. Дж. А. Хансона, П. Хонохана, Дж. Манджони ; [пер. с англ.]. – М. : Весь Мир, 2005. – 320 с.
11. Журнал "Слияния и поглощения" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.majorjournal.ru>
12. Ресурси компанії Ernst&Yong [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ey.com>
13. Council directive of 20 December 1985 №85/611/EEC on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to undertakings for collective investment in transferable securities (UCITS) [Text] // Official Journal, 1985.